

12.8.2021

Asiantuntijatiimin järjestäminen kehitysvammahuollon ympärivuorokautisissa yksiköissä

Perusoikeuksiin kuuluvat Suomen perustuslain mukaan muun muassa oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus ja omaisuudensuoja. Perusoikeudet kuuluvat kaikille vammasta, sairaudesta tai iästä huolimatta. Mikäli perusoikeuksia joudutaan rajoittamaan, tulee sen perustua lakiin. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeudesta ja rajoittamisesta säädettiin vuonna 2016 kehitysvammaisten erityishuoltoa koskevan laissa (myöh. kehitysvammalaki).

Kehitysvammalain 42 §:n mukaan erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä. Lain tarkoituksena on tukea ja edistää erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista (HE 96/2015 vp).

Valviran kehitysvammalain toimeenpanoon liittyvien selvitysten sekä valvontahavaintojen perusteella kehitysvammalakiin liittyvän asiantuntijatiimin järjestämisessä, kokoonpanossa, roolissa ja tehtävissä on ollut puutteita.

Kehitysvammalain 42 b §:n mukaan rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksenä on yleisten ja erityisten edellytyksen lisäksi, että tehostetun palveluasumisyksikön ja / tai laitoksella on käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten. Kyseisessä asiantuntijatiimissä tulee olla mukana vähintään lääkäri, psykologi ja sosiaalityöntekijä. Lisäksi tiimissä voi olla edellä mainitun lisäksi muita sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

Asiantuntijatiimin on tunnettava asiakkaat ja yksikön toiminta

Toimintayksiköllä ei tarvitse olla asiantuntijatiimiä omana työvoimana, palkattuina asiantuntijoina, vaan asiantuntijat voivat olla käytettävissä esimerkiksi ostopalvelusopimuksen nojalla tai useamman yksikön yhteisenä etukätein nimettynä asiantuntijatiiminä (HE 96/2015 vp). Tärkeää on, että asiantuntijatiimi toimii tiiminä ja tosiasiallisesti tuntee yksikön, sen toiminnan ja asiakkaat niin, että tiimi pystyy antamaan tarvittavan asiantuntija-avun. Asiantuntijatiimin kokoonpano ei ole riittävä, jos asiakkaalla on kunnan perusterveydenhuollon palveluina käytettävissä terveyskeskuksen omalääkäri ja toisaalla esimerkiksi erikoissairaanhoidossa psykologin palvelut ja kunnan sosiaalitoimessa sosiaalityöntekijä. Asiantuntijatiimi tulee toimia erikseen perustettavana ryhmänä, joka hoitaa sille laissa säädettyä tehtävää. Ryhmän jäsenten pitää olla tietoisia siitä, että se toimii asiantuntijatiiminä, eikä vain toisistaan erillisinä asiantuntijoina. Tiimin asiantuntijat eivät voi olla jatkuvasti vaihtuvia.

Asiantuntijatiimin tulee olla henkilöstön käytettävissä tarpeen mukaan. Tiimi ei voi toimia ainoastaan konsultoivana tiiminä, vaan sen tulee suunnitelmallisesti ja säännöllisesti seurata ja arvioida rajoitustoimenpiteiden käyttöä, osallistua tosiasiallisesti rajoitustoimenpiteiden ennalta ehkäisevien toimenpiteiden suunnitteluun ja muiden kuin rajoittavien keinojen löytämiseen. Kehitysvammalain 42 b §:n 2 momentin perustelujen (HE 96/2015 vp) mukaan mainittua asiantuntemusta tulisi hyödyntää erityisesti silloin, kun erityishuollossa olevan henkilön hoito- ja palvelusuunnitelmaan kirjataan 42 a §:n 2 momentissa tarkoitettut tiedot, rajoitustoimenpiteiden käyttöä harkitaan ensimmäisen kerran ja käytettyä rajoitustoimenpidettä arvioidaan 42 e (rajoitustoimenpiteiden käytön arviointi ja vähentäminen) ja 42 j §:n 1 momentissa

(terveydenhuollon antaminen) säädetyllä tavalla. Asiantuntijatiimin jäsenet eivät voi vastata rajoitustoimenpiteitä koskevien päätösten tekemisestä.

Toimintayksikön tulisi kirjata selvästi omavalvontasuunnitelmaan osana itsemääräämisoikeuden tukemista ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä, miten toimintayksikön asiantuntijatiimi toimii ja mitä asiantuntijoita siihen kuuluu. Omavalvontasuunnitelmassa on hyvä mainita myös konkreettisesti se, kuinka asiantuntijatiimi on henkilöstön käytettävissä käytännössä.

Vastuu asiantuntijatiimin organisoinnista on palveluntuottajalla

Vastuu asiantuntijatiimin hankkimisesta on palveluntuottajalla. Palveluntuottajan on omavalvonnallisoin keinoin huolehdittava, että se toteuttaa palvelua voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti. Yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 5 §:n mukaan palveluntuottaja vastaa siitä, että asiakkaalle järjestettävä palvelukokonaisuus täyttää sille asetetut vaatimukset. Toimintayksikön vastuuhenkilö on vastuussa siitä, että palvelut vastaavat asiakkaiden yksilöllistä tarvetta ja että voimassa olevaa lainsäädäntöä noudatetaan. Vastuuhenkilöiden on tunnettava omaa alaansa koskeva lainsäädäntö.

Kunta vastaa järjestämisensä palvelujen asianmukaisuudesta

Kunnan on sosiaalihuollon järjestämisvastuunsa perusteella huolehdittava asiakkaidensa palvelujen tarpeeseen vastaamisesta. Kunta on vastuussa siitä, että kunnan asukkaat saavat lailla säädetyt sosiaalihuollon palvelut yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Kunnan tulee myös valvoa palvelujen tuottamista sekä omissa toimintayksiköissään että yksityisten tuottajien yksiköissä, joilta se palveluja ostaa tai jotka tuottavat palveluja kunnan alueella. Kunta vastaa siitä, että asiakkaan hoito ja huolenpito kyetään kaikkina aikoina ja kaikissa tilanteissa toteuttamaan voimassa olevan lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Kunnan tulee järjestämis- ja valvontavastuullisena varmistaa, että toimintayksiköissä, joissa käytetään rajoittamistoimenpiteitä, on lain mukainen asiantuntijatiimi vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamisen tukena ja että toiminnassa muutoinkin huomioidaan kehitysvammalain säädökset.

Selvitys itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kehitysvammahuollon asumis- ja laitospalveluissa vuonna 2019

Sovellettavat säännökset

Perustuslaki (731/1999) 6 - 7 §, 9 – 10 §, 15 §

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 4 §, 6 §, 8 - 9 §

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 21 – 22 §, 30 §, 33 §

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) 4 – 6 §, 14 §

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) 42 §- 42 b §, 42 d §

Lisätietoja:

Sari Vuorilampi, ylitarkastaja, puh. 0295 209 316

Mari Saramaa, ylitarkastaja, puh. 0295 209 342

Jakelu:

Kuntien kirjaamot (kuntien kirjaamojen tulee toimittaa tämä ohjauskirje kehitysvamma palveluista vastaaville virkamiehille ja sosiaalihuollon järjestämisestä vastaaville toimielimille sekä edelleen ympärivuorokautisten asumispalveluyksiköiden toiminnasta vastaaville)

Yksityiset sosiaalipalvelujen tuottajat (joiden tulee toimittaa tämä ohjauskirje toimintayksiköiden vastuushenkilöille)

Aluehallintovirastot